RAFAEL ROCA RICART

EL «RAONAMENT» ENTRE PEP, D'ALDAIA, I MIQUEL, EL D'ALAQUÀS (1809)

A Isaura,
que prompte començarà a enraonar

Literatura de canya i cordell

Les obres conegudes amb el nom de «col·loquis i raonaments» –i les seues múltiples variants: els «romanços», les «converses», les «auques», els «plecs de fil i canya», els «*chistes*», els «trobos», les «relacions»...– s'emmarquen dins del que els estudiosos han vingut a denominar la «literatura de canya i cordell», que històricament va gaudir d'una gran vitalitat al País Valencià[1].

Els col·loquis i raonaments eren peces literàries populars, d'una extensió no massa llarga i generalment escrites en vers, que es llegien o recitaven en públic i que eren destinades principalment a l'entreteniment. Per això el professor Emili Casanova ha afirmat que «representen la part més sucosa de les formes espontànies i prolífiques de la sociabilitat popular des del segle XVIII fins a primeres del XX»[2].

Encara que fou durant el segle XVIII i la primera meitat del XIX quan els col·loquis i raonaments assoliren el seu màxim apogeu, cal dir que les primeres mostres de col·loquis valencians daten del segle XV, i remeten a obres com ara *Lo somni de Joan Joan*, la *Brama dels llauradors de l'Horta de València*, de Jaume Gassull, i el *Col·loqui de dames*, obra que, com afirma el professor

[1] Els dos investigadors valencians que, en les darreres dècades, més atenció i estudis han dedicat a aquest tipus d'obres són: Ricard BLASCO, *Col·loquis i raonaments*, València, 1983, i *La insolent sàtira antiga (Assaig d'aproximació a la poesia valenciana de caire popular)*, Xàtiva, 1985; i Joaquim MARTÍ, *Literatura de canya i cordell al País Valencià. Els col·loquis de temàtica jocosa i satírica. Edició i estudi lingüístic*, Paiporta, 1997.

[2] CASANOVA, Emili, «Pròleg» a Joaquim MARTÍ, *op. cit.*, p. 13.

Joaquim Martí, és «el primer text conegut on figura explícitament el terme "col·loqui"»[3].

Segons Rafael Gayano Lluch, que en 1948 escrigué un breu assaig d'aproximació a aquest tipus d'obres literàries, «col·loqui» significa, en origen, «*conferencia, confidencia, charla o soliloquio de una, dos o más personas que tratan de algún asunto particular, bien amoroso, punzante o específico*»[4]; vocable que a València passà, «*a fines del XVII, a significar "entretenimiento público y agradable lleno de libres expresiones con no poca agudeza y desparpajo"*»[5].

Entre l'entreteniment i l'adoctrinament, la temàtica d'aquest tipus de peces literàries, ben pròximes al gènere teatral, girava al voltant de l'actualitat i la xafarderia: la notícia xocant i aparatosa, la ressenya de determinades funcions o solemnitats, la polèmica política, la invenció grotesca, la crítica de costums... no exempta, lògicament, del doble sentit i la sàtira, de la nota picant i humorística. Cosa que, segons Joan Fuster, convertia els col·loquis i raonaments «en el periòdic dels analfabets i en una arma ideològica»[6]; com és el cas del *Rahonament entre Pep Daldaya i Miquel el Dalaquàs, referint les notícies del dia*, de 1809, que tot seguit analitzarem.

A l'hora de parlar d'aquestes obres cal distingir entre els «autors» i els «intèrprets», és a dir, entre els qui escrivien els col·loquis i els qui els recitaven. El fet que la transmissió d'aquest tipus d'obres fora majoritàriament oral provocava que el protagonisme de l'autor s'esgotara pràcticament en l'acte de l'escriptura, per això molts dels col·loquis i raonaments de la nostra tradició literària són anònims; mentre que qui hi prenia una gran rellevància era el recitador o intèrpret, perquè de la destresa o de la gràcia que posara en l'acte de la representació depenia, en gran mesura, l'èxit de la peça literària. Moltes vegades l'autor venia, sense firmar, la seua obra al recitador, que d'aquesta manera passava a ser-ne el propietari i, per tant, a tindre'n els drets d'explotació i de comercialització[7].

---

[3] MARTÍ, Joaquim, *op. cit.*, p. 20.

[4] GAYANO LLUCH, Rafael, «El "Colòqui" y los Coloquieros», *Almanaque «Las Provincias» para 1949*, València, 1948, p. 77.

[5] *Ibidem*.

[6] FUSTER, Joan, *La decadència al País Valencià*, Barcelona, 1985, p. 106.

[7] Sobre l'autoria i la propietat dels col·loquis, consulteu PITARCH ALFONSO, Carles, «Una veu contra l'anti-femenisme burlesc en la literatura valenciana de cordell: el col·loqui "La defensa de les dones", propietat d'un cego (sic) d'Alaquàs», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, Alaquàs, 1995, p. 35-85.

Encara que alguns es publicaven a la premsa –generalment, els de temàtica política–, la major part dels col·loquis i raonaments que ens han pervingut eren representats o llegits, en públic i en veu alta, per cecs o per uns personatges experts en declamació, que «sabien de lletra» i que eren coneguts com els «col·loquiers». Sovint també comptaven amb acompanyament musical.

Entre els autors de col·loquis dels segles XVIII i XIX més coneguts figuren Carles Ros, Bertomeu Tormo, Lluís Galiana, Joan Baptista Escorigüela, Vicent Manuel Branchat[8], Manuel Civera –popularment conegut com «El Semolero»–, Vicent Clèrigues, Josep d'Orga, Josep Maria Bonilla, Josep Bernat i Baldoví, Blai Bellver, Eduard Escalante i Joaquim Martí i Gadea, rector de Mislata, que, a més d'escriure'n, n'arreplegà i reproduí una bona collita[9]. D'altra banda, Gayano Lluch identificà sis intèrprets o col·loquiers de «gran fama i reputació» a finals del segle XVIII: Antoni Foret «Pansa», Gregori Estella «Gori-gori», Àngel Robles «Bufa-vent», Vicent Narbona «Lloco», Doménec Bridal «Mos d'ase» o «Mingo» i Miquel Magalló «Tronxo», conegut generalment per «Quelo el col·loquiero»; i més d'una trentena al segle XIX, la qual cosa demostra el nivell de popularitat –i fins i tot de «professionalitat»– que arribaren a adquirir els recitadors de col·loquis. Perquè, com ha afirmat el professor Martí, «els mateixos cecs i col·loquiers, després de la seua actuació o recitació, oferien a la venda aquests papers entre el públic assistent»[10].

Finalment, cal dir que la major part de col·loquis i raonaments que ens han pervingut tenen una localització geogràfica molt concreta: la ciutat de València i la seua rodalia, és a dir, l'Horta. Títols com ara *Coloqui del tramuser de Alboraya*, *Coloqui nou del Tòfol el de Campanar*, *Raonament que tingueren dos llauradors del poble de Vinalesa*, i *Chiste nou de la galocha que han enclavat a les loteres de Catarrocha*, així ho acrediten.

Una conversa entre veïns

I al mateix cor de l'Horta se situa, precisament, el *Rahonament entre Pep Daldaya i Miquel el Dalaquàs, referint les notícies del dia*, d'autor anònim, que fou

---

[8] Sobre aquest autor, vegeu ESCARTÍ, Vicent J., i ROCA, Rafael, «Ideologia en l'obra de Vicent Manuel Branchat», *Escalante i el teatre del segle XIX (Precedents i pervivència)*, València/Barcelona, 1997, p. 57-84.

[9] Vegeu el volum *Ensisám de totes herbes*, València, 1891, reproduït en facsímil per les llibreries «París-Valencia».

[10] MARTÍ, Joaquim, *op. cit.*, p. 22.

editat a València en 1809 –és a dir, en el moment en què més auge i vitalitat tenien aquest tipus de peces– per l'establiment tipogràfic de la «viuda de Peris», segons explica la nota d'impremta que, en castellà, figura al peu de l'última pàgina.

Vaig tindre coneixement de l'existència d'aquest *Raonament* a través de les referències que en donen tres dels més destacats representants de la nostra rica tradició bibliogràfica: Marià Aguiló[11], Josep Navarro Cabanes[12] i Josep Ribelles Comín[13]. Tots tres el descriuen com un doble full (quatre pàgines en quart) en vers i a dues columnes. A més, Navarro Cabanes i Ribelles Comín l'ubiquen a la l'Arxiu Municipal de València, Biblioteca Serrano Morales, i el classifiquen com un text «referent a la guerra contra el francés»[14], en un cas; i «*a la Guerra de la Independencia*»[15], en l'altre. Finalment, i encara que no he trobat el de la Biblioteca Serrano Morales, he tingut accés a l'exemplar que hi ha a la Biblioteca Valenciana, fons Nicolau-Primitiu Gómez-Serrano, del qual també existeix còpia microfilmada.

El nostre *Raonament* és una peça relativament breu i senzilla, tenint en compte l'extensió i la complexitat que podien arribar a adquirir aquest tipus d'obres. Només hi participen dos personatges, i podríem resumir-lo com la conversa que s'estableix entre Pep, llaurador d'Aldaia, i Miquel, originari d'Alaquàs i segurament llaurador també. El diàleg versa al voltant del que podríem anomenar un tema d'actualitat social i política a l'època: la Guerra de la Independència, popularment coneguda com a «Guerra del Francés», que durant el període 1808-1814 enfrontà l'exèrcit espanyol contra les tropes napoleòniques que, amb l'excusa d'entrar a Portugal, envaïren Espanya. En conseqüència, i segons que explicà l'historiador Manuel Sanchis Guarner, «la família reial borbònica acceptà covardament la situació imposada, i Carles IV i Ferran VII a Baiona renunciaren formalment els seus drets a la Corona d'Espanya, a favor de Josep Bonapart, germà

---

[11] AGUILÓ, Marià, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Barcelona, 1977, p. 609.

[12] NAVARRO CABANES, Josep, *Catàlec bibliogràfic de la Prensa valenciana escrita en nostra llengua y publicada en València, pobles de la província i per les colònies valencianes en Madrit, Barcelona, Zaragoça i repúbliques americanes (1586-1927)*, València, 1928, p. 33.

[13] RIBELLES COMÍN, José, *Bibliografia de la lengua valenciana (siglo XIX)*, tom IV, Madrid, 1978, p. 112.

[14] NAVARRO CABANES, Josep, *op. cit.*, p. 33.

[15] RIBELLES COMÍN, José, *op. cit.*, p. 112.

de l'emperador»[16]. A diferència, però, dels seus dirigents, el poble es negà a admetre el canvi d'orde polític i s'alçà en armes.

Estampat un any després d'iniciar-se el conflicte bèl·lic, el *Raonament* té una clara finalitat política, i per això conté una forta càrrega ideològica, ja que tothora hi és patent el sentiment antifrancés i l'excitació a la revolta que durant aquells anys fou general a la societat espanyola i valenciana.

Encara que es tracta d'una conversa, cal dir que el text està molt pròxim al monòleg, ja que és un dels dos personatges el qui narra la major part de les notícies que se'ns volen explicar, mentre que l'altre adopta un paper més passiu i es limita a fer preguntes, aclariments i lleus comentaris. D'aquesta manera, qui porta la veu cantant és Pep que, amb tota probabilitat, ha de ser més jove que Miquel, per dues raons: en primer lloc perquè Pep tracta a Miquel de «vosté», mentre que Miquel tracta a Pep de «tu»; i en segon perquè Miquel es dirigeix a Pep pel diminutiu, «Pepet», mentre que Pep ho fa anteposant a Miquel el substantiu «*tio*», que popularment a València s'utilitza per a adreçar-se a una persona de major edat amb la qual es té confiança.

El text està escrit en vers –rima assonant en els parells–, cosa que, a més de facilitar-ne la comprensió i la memorització (no oblidem que es tracta d'un text destinat a ser recitat en públic), ajuda a aguditzar el vessant còmic. Així mateix, cal fer notar que, de manera puntual, també recull diverses frases i expressions en castellà. Això, a més d'evidenciar la gran força i influència que a principis del segle XIX tenia la llengua de Castella entre els valencianoparlants, també podia acomplir una funció d'hilaritat, burlesca, i ideològica: no és debades que quan s'imite el parlar militar s'utilitze el castellà. D'altra banda, no sols per la procedència geogràfica dels personatges, que coneixem, sinó també pel llenguatge i la variant dialectal que utilitzen, tots dos són, inconfusiblement, de l'Horta de València. L'ús i abús que fan del pretèrit perfet simple ho demostra a bastament.

En conclusió, cal advertir que hem de mesurar la importància d'aquest tipus de peces literàries, durant molts anys denigrades i ara feliçment valorades, i el nostre *Raonament* en particular, en base a tres paràmetres: l'*històric*, ja que són el testimoni directe d'una època passada; el *sociològic*, ja que ens expliquen de quina manera s'entretenien i organitzaven socialment els nostres avantpassats; i el *lingüístic*, ja que foren un dels llocs en què s'arrecerà el valencià escrit durant uns segles en què la nostra llengua va patir una gran influència castellanitzadora i en què el seu ús culte sofrí un greu retrocés.

---

[16] SANCHIS GUARNER, Manuel, *La ciutat de València*, València, 1989 (cinquena edició), p. 399.

Síntesi del «Raonament»

L'acció de la conversa a què estem fent referència s'ubica, possiblement, a un camp d'Aldaia, i s'inicia amb la trobada de dos amics, Pep i Miquel, que se saluden i s'interroguen al voltant de les últimes notícies; és a dir, del que podríem anomenar l'actualitat políticosocial, que com sabem en el moment cronològic en què se situa la narració estava marcada per la invasió militar francesa. El primer a intervindre és Miquel, que explica una notícia que li havia arribat a oïdes la nit anterior, i segons la qual les tropes espanyoles havien atacat per sorpresa els francesos –que són qualificats, pejorativament, com a «*bandidos del norte*», «fin-flams»[17], «gavachets»[18], «traïdors» i «mals vassalls»–, i que havien aconseguit fer molts i importants presoners. Pep, que se n'alegra, explica que, mentre segava l'alfals, li havien contat que, per Alcanyís i Morella, baixava un gran exèrcit de francesos en direcció a València[19], però que no hi donava massa crèdit. Tanmateix, lluny d'espantar-se, tots dos personatges celebren la possibilitat que puguen arribar més francesos (fent gala així, siga dit de passada, d'una fanfarroneria ben valenciana), per tal que els milicians indígenes els puguen combatre i acaçar, donant la vida fins i tot, si cal. Amb la qual cosa el missatge d'exaltació patriòtica i antifrancesa –i de confiança en les pròpies forces– que intenta transmetre el *Raonament* resulta més que evident.

La conversa prossegueix amb lloables referències a «lo nostre Caro amat», és a dir, el brigadier Josep Caro Sureda, cabdill militar dels patriotes valencians exaltats que el 10 d'abril de 1809 es féu càrrec provisionalment de la Capitania general de València[20]; i a «un espanyol molt honrat», Antoni Ferrer Llupià, més conegut com el Baró de Sabasona, membre de la Junta Central Suprema i Governativa del Regne.

Gràcies, precisament, a les referències a Josep Caro –les accions del qual obeïren més a la seua cobdícia personal que no a l'interés del poble valencià– és

[17] Segons el diccionari Alcover-Moll, «fim-flam» és sinònim d'«estranger». I afegeix: «és paraula d'ús familiar i humorístic».

[18] El mateix diccionari diu que el terme «gavatx/atxa» indica, «en general, francès (en terme despectiu)».

[19] Ha de fer referència al moment de 1809 en què «Josep I que es considerava consolidat en el tron per les victòries franceses en Andalusia i la del seu germà l'emperador a Wagram, ordenà al general Suchet que amb l'exèrcit d'Aragó atacàs València, on les despòtiques arbitrarietats del capità general Josep Caro, afavorien la causa bonapartista». SANCHIS GUARNER, Manuel, *op. cit.*, p. 405.

[20] Segons Sanchis Guarner, el govern de l'«ambiciós» Josep Caro, mallorquí de família valenciana, «fou dictatorial i inepte». SANCHIS GUARNER, Manuel, *op. cit.*, p. 403.

possible datar el moment de redacció del *Raonament*, que degué ser escrit entre el 10 d'abril de 1809, data en què Caro fou proclamat capità general, i el 16 d'agost d'aquell any, data en què el Govern de Cadis el rellevà del càrrec i situà Bassecourt al seu lloc[21]. I encara m'atreviria a dir que el moment de redacció ha d'estar més a prop del mes d'abril que no del d'agost, perquè els protagonistes del *Raonament* afirmen tindre la «confiança» dipositada en Caro; és a dir, en el període en què el personatge encara despertava esperances entre la població.

En un moment determinat Miquel pregunta per les «guerrilles», és a dir, pels grups de civils que s'armaven i organitzaven per a combatre els invasors. És en sentir-ne parlar que Pep s'atordeix i confessa que és un tema que li té el «cap mig trastornat». I perquè Miquel sàpia què li passa decideix contar-li-ho, «encara que perda l'aigua/ del camp que vaig a regar».

És en aquest punt que arribem al nucli central del *Raonament*, que es basa en el relat dels fets que «després ahir a migdia» li havien succeït a Pep, i que des d'aleshores no el deixaven tranquil. El cas és que estava a casa, a punt de dinar, «i al temps que la mehua dona/ m'escomençà a escudellar», diu, escoltà soroll de tambors. Pensant en l'arribada de l'exèrcit invasor, isqué al carrer «en la corbella en la mà», i encara que la dona des de dins de casa li advertia que es gelava el dinar, ell preferí unir-se a Toni, «el de Pepa», i acostar-se amb ell fins la plaça del Portal, on «*ya* tot lo poble allí en pes/ de cert s'havia juntat».

No passà molta estona abans que l'alcalde, màxima autoritat local, s'hi presentara i fera pública l'orde de la Junta Provincial, segons la qual el rei Ferran VII manava que «se formaren companyies/ de *milicianos* honrats» per a defendre's dels enemics, en cas que aquells intentaren tornar. És a dir, la «guerra de guerrilles», que fou el nou sistema que inventaren els espanyols per tal de destorbar i desgastar a l'exèrcit francés. En sentir l'orde, que l'afectava, Pep confessava haver-se revestit de coratge i haver-se posat ben «arrufat». Amb aquest estat d'exaltació d'ànims, se n'havia tornat a casa, «i així que vaig arribar,/ tirí la corbella en terra,/ i·m vaig posar a dinar», aclareix. La seua dona, en veure'l tan «trastornat», començà a interrogar-lo; i ell, enfurismat, li contestà, «*al estilo militar*», que el que havia de fer era callar perquè, altrament, la enviaria a presidi.

A Miquel, que fins aleshores s'havia mantingut en silenci, lluny d'escandalitzar-se per l'exhibició de masclisme que acabava d'escoltar, l'únic que el preocupava era saber com seria el vestit que haurien de posar-se els milicians. Pep li'l

[21] *Ibidem*

descrivia, posant l'èmfasi en el fet que al coll portarien «un *cuerno* tot ple de flors/ en tres galoges passat», que alguns anomenaven «cuernicòpia». Aleshores tornava a intervindre Miquel per a declarar que tot li semblava bé «manco això de cuernicòpia», resulta innecessari explicar per què. Juntament amb aquestes paraules, també manifestava que havia arribat l'hora de finalitzar la conversa, perquè estava a punt de tocar migdia i encara havia d'anar a València, on molt probablement vivia. Pep li contestava que, fins que deixara el bancalet regat, ell no podia anar-se'n, i s'interessava per saber quan tornarien a veure's «per a rahonar despai». Miquel li responia que, si tenia alguna notícia nova, els esperava, a ell i a Cento, a la Barraca de Blai. I, així entesos, s'acomiadaven.

De manera que la lectura del *Rahonament entre Pep Daldaya i Miquel el Dalaquàs, referint les notícies del dia* em fa veure que ni Alaquàs ni Aldaia no foren cap excepció al gran sentiment antifrancés que a principis del segle XIX s'escampà per la major part dels municipis valencians, i em porta a tres conclusions: la primera és que els habitants de pobles veïns, a banda de discutir, sempre han enraonat, de tot i a qualsevol hora; la segona, que la xafarderia no coneix ni èpoques, ni oficis, ni edats; i la tercera, que la «Barraca de Blai» funcionava, a principis del segle XIX, com a centre del «*cotilleo*» comarcal, d'Alaquàs i Aldaia, si més no.

Una única cosa només lamente, i és que el *Raonament* entre Pep i Miquel no ens aclarisca qui són els vertaders «caneus», si els d'Aldaia o els d'Alaquàs; que és i ha estat al llarg de la història un dels principals temes de conversa i de discussió entre els habitants de tots dos pobles.

La present edició

Oferisc tot seguit la transcripció del *Raonament* objecte d'estudi, un text que prompte complirà 200 anys d'antiguitat. Com que es tracta d'un document prenormatiu, ortogràficament caòtic, he sigut absolutament respectuós amb el lèxic original, castellanismes inclosos; però, amb la finalitat de facilitar-ne la lectura, he regularitzat la puntuació, l'accentuació, l'ús de les majúscules, de les grafies «b/v», «c/z», «s/ss», «y/i», del guionet i de l'apòstrof d'acord amb la normativa actual. També he assenyalat l'elisió de determinades lletres amb el punt volat (·), he desfet les agrupacions incorrectes i he posat en cursiva els castellanismes.

D'altra banda, i atesa la brevetat del *Raonament*, també incloc el text originari en edició facsímil, és a dir, tal com va ser estampat en 1809 pel taller tipogrà-

fic de la «viuda de Peris». De manera que el lector interessat o encuriosit puga tindre accés a una còpia digitalitzada del document original.

RAHONAMENT ENTRE PEP, D'ALDAIA, I MIQUEL, EL D'ALAQUÀS, REFERINT LES NOTÍCIES DEL DIA

Miquel. Bon dia tingues, Pepet.
Pep. Tio Miquel, Déu lo guart:
qué tenemos de noticias?
M. *No puedo decirte más*,
que air a boqueta nit
al eixir per lo Portal,
oixquí dir de que als francesos
els havien atacat
en lo Pont de l'Arçobispo,
i que n'havien quedat,
d'aquells *bandidos del norte*,
set o huit mil en lo camp,
haciendo mil prisioneros,
i entre ells un general,
catorze o quinze *sargentos*,
onze o dotze capitans;
también dos caxas de guerra
diuhen qu·els han atrapat;
set dones i quatre *cabos*,
tres *pitos* i un *edecán*.
P. Cafall, i quin espolsó
qu·els hem pegat als fin-flams!
De *España* no n'ix ningú,
això bé ho poden contar:
a mi·m digueren air,
estant segant en l'alfals,
qu·en la direcció a València
venia un eixèrcit gran
per Alcañiç i Morella;
però ara, com se ment tant,
no l'escoltí en atenció,
i vaig prosseguir segant.
M. Que vinguen, puix, en bon hora
que ací ningú fugirà,
puix primer pedrem la vida,
que arrere tornem un pas.
P. No som tan hòmens com ells?
Puix, per què ham de desmaiar?
¿No tenemos en el día
cinc mil milicians armarts, (sic)

línea de cumbalación,
fosos i atres coses grans?
Si vénen els gavachets,
bona randa portaran,
puix ara s'*encontrem* lliures
de traïdors i mals vassalls,
i tenim la confiança
en lo nostre Caro amat,
que per defendre a València
hasta la vida pedrà.

M. Nosatros no farem manco,
aplegat que siga el cas,
puix la pedrem molt contents
com se perda al seu costat.

P. *Se olvidaba lo mejor*,
¿no tenim, cap sagranat,
ahí dins de la València
un espanyol molt honrat,
el Baron de Sabasona,
diputat de la Cendral?

M. Central diràs, *majadero*.

P. Sí, Central, és veritat:
mes com tinc el cap calent,
solc els noms equivocar;
però segons tinc entés,
és un senyor molt cristià,
molt *fiel* al nostre FERNANDO,
i dels valencians amat:
puix no i a que tindre por,
que com aplegue eixe cas,
per lo que toca a València,
ella bé se defendrà.

M. Puix home, *y nuestras guerrillas*?

P. Tato: no passem avant.

M. *Me has de decir el motivo*:
pareix que t'has enfadat.

P. No hu crega, qu·és al revés,
puix he pres *yo* tan formal
el asunto de guerrillas,
qu·em té·l cap mig trastornat;
i per a què no ho ignore,
ara li'l vaig a contar,
encara que perda l'aigua
del camp que vaig a regar.

M. *Seas breve y compendioso*:
conta l'*asunto*, i avant.

P. Pos mire, no·s més, ni manco,
que lo que vaig a contar:
després ahir a migdia,
quant vaig arribar del camp,
i al temps que la mehua dona
m'escomençà a escudellar,
siento ruido de caxas;
yo, al ohuir la novetat,
pensando que era otra cosa,
en la corbella en la mà
em posí dret a la porta;
deixí gelar el dinar,
preguntant als que passaven:
«*Hay alguna novedad?*
Aquesto, qué significa?»
Però al cap s'aclarirà.

En açò la mehua dona,
de dins me estava cridant:
«Home, qu·el dinar se gela!
¿Per qu·em fas escudellar?»
Yo entonces li responguí
estes paraules formals:
«Dina, i no·t fiques en més,
ni·m tingues que replicar,
que no menjaré en *sosiego*
hasta traure el gat del sac».
En açò, Toni el de Pepa
venia carrrer (sic) avall;
m'ajuntí en ell, i pegàrem
a la plaça del Portal.
Ya tot lo poble allí en pes
de cert s'havia juntat,
i ningú sabia res
de lo qu·estava passant;
i d'allí a un rato qu·estàvem
fent capteriments de cap,
si será esto, o aquello,
ve l'alcalde, i nos manà
que tots guardàrem silenci,
i a l'escrivà del juçgat
fera publicar la orde
de la Junta Provincial,
que todo bien entendido
en açò va resumar:
«Que manava nostre Rei,
i en lo seu nom la Central,
se formaren companyies
de *milicianos* honrats,
puix de este *modo* podíem
en lo reine i la ciutat
defendre's dels enemics
si ací intentaven tornar»;
i un muntó de coses més,
que no me'n puc recordar.
No·s pense, qu·el paperot
tirava dos o tres pams...
Ah!, i també dia un capítol,
que havíem de nomenar
oficials, *sargentos*, *cabos*,
i l'alcalde comandant.
Així que sentí la orde,
i·m quedí ben empapat,
em revestí d'un corage
i·m posí tan arrufat,
que me n'aní dret a casa,
i així que vaig arribar,
tirí la corbella en terra,
i·m vaig posar a dinar.
La dona me u conegué,
de que estava trastornat,
i·m digué: «Home, què tens?
Conta'm lo que t'ha passat».
Yo entonces li responguí,
al estilo militar:
«*Calla, si no quieres ver*
como te mando encerrar
en la Guardia Prevención
qu·en lo poble es va a posar».

Ella se quedà parada
sens atrevir-se a parlar,
al ohir-me la resposta
que tan sec li vaig donar,
figurant-se, sense ducte,
havia perdut lo cap.

M. I·l vestit, com ha de ser?

P. Segons he sentit parlar,
dihuen que de *paño pardo*,
i en lo coll ham de portar
un *cuerno* tot ple de flors
en tres galoges passat:
uns li dihuen cuernicòpia,
altres, que són cinicials
de la diosa Esteres;
però això, deixem-o estar.

M. *Todo me parece bien*:
todo lo podré aguantar,
manco això de «cuernicòpia»,
perquè a mi em sona molt mal;
mes, saps lo que te vull dir?
Que acabem de rahonar,
puix segons el sol apunta,
el migdia va a tocar,
i me'n torne cap a casa,
puix per a València és tart.

P. *Yo* no puc *hasta* que deixe
este bancalet regat.
¿I quant tornarem a veure's
per a rahonar despai?

M. Si pille alguna notícia,
en la Barraca de Blai
os espere a tu i a Cento.

P. Allí anirem a fer cap.

M. Se fa tart: Pepet, a *Dios*.

P. Tio Miquel, Ell el guart.

FI

VALENCIA, POR LA VIUDA DE PERIS. AÑO 1809.

RAHONAMENT

ENTRE PÈP DALDAYA,

Y MIQUÈL EL DALAQUÁS,

REFERINT LES NOTICIES DEL DIA.

Miquèl. Bòn dia tingues, Pepet.
Pèp. Tio Miquèl, Deu lo guart:
qué tenemos de noticias?
M. No puedo decirte mas,
que air á boqueta nit
al eixir per lo Portal,
oixquí dir, de que als Francesos
els habien atacát
en lo Pònt del Arçobispo,
y que nhabien quedat
daquells vandidos del Norte
sèt ó huit mil en lo camp,
haciendo mil prisioneros,
y entre ells un General,
catorce ó quince Sargentos,
once ó dotce Capitans,
tambien dos caxas de guerra
diuhen quels han atrapat;
sèt dònes, y quatre Cabos,
tres Pitos y un Edecan.
P. Cafall, y quin espolsó
quels hem pegat als Finflams!
de España no nix ningú,
això be ho poden contar:
á mim digueren air,
estant segant en lalfals,
quen la direcció á Valencia
venia un Eixèrcit gran
per Alcañiç y Morella;
pero ara, com se ment tant,

no lescoltí en atenció,
y baig proseguir segant.
M. Que vinguen puix en bòn hora
que ací ningú fugirá,
puix primer pedrem la vida,
que arrere tornem un pas.
P. No som tan hòmens com ells?
puix per qué ham de desmayar?
¿No tenemos en el dia
cinc mil Milicians armarts,
linea de cumbalacion
fosos, y atres còses grans?
Si venen els Gavachets,
bòna randa portarán,
puix ara sencontrem lliures
de traydors y mals vasalls,
y tenim la confiança
en lo nòstre Caro amat,
que per defendre á Valencia
hasta la vida pedrá.
M. Nosatros no farem manco,
aplegat que siga el cas,
puix la pedrem molt contents
com se pèrda al seu costat.
P. *Se olvidaba lo mejor,*
¿No tenim, cap sagranat,
ahí dins de la Valencia
un Espanyòl molt honrat,
el Baron de Sabasona,
Diputat de la Cendral?
M. Central dirás, majadero.
P. Si, Central, es veritat:
mes com tinc el cap calent,
sòlc els nòms equivocar;
pero segons tinc entés,
es un Senyor molt cristiá,
molt fiel al nòstre FERNANDO,
y dels Valencians amat:
puix no ya que tindre pòr,
que com aplegue eixe cas,
per lo que tòca á Valencia,
ella ve se defendrá.
M. Puix hòme, *y nuestras Guerri-*
P. Tato: no pasem abant. *(llas?*
M. *Me has de decir el motivo:*
parcix que thas enfadat:
P. Nohu crega, ques al revés,
puix he pres yo tan formal
el asunto de Guerrillas,
quem tel cap mig trastornat;
y pera que no ho ignore,
ara lil baig á contar,
encara que pèrda laygua
del camp que baig á regar.
M. *Seas breve y compendioso:*
conta lasunto, y abant.
P. Pos mire, nos mes, ni manco,
que lo que baig á contar:
Despusahir á mig dia,
quant baig arribar del camp,
y al temps que la mehua dòna
mescomencá á escudellar,
siento ruido de caxas;
yo al ohuir la novetat,
pensando que era otra cosa,
en la corbella en la ma
em posí dret á la pòrta;
deixí gelar el dinar,
preguntant als que pasaben:
hay alguna novedad?
aquesto qué significa?
pero al cap saclarirá.
En açò la mehua dòna,
de dins me estaba cridant:
hòme quel dinar se gèla,
¿perquém fas escudellar?
yo entonces li responguí
estes paraules formals:
dina, y not fiques en mes,
nim tingues que replicar,

que no menjaré en sosiego
hasta traure el gat del sac:
En açó, Tòni el de Pèpa
venia carrrer aball;
majuntí en ell, y pegarem
á la plaça del Portal.
Ya tot lo Pòble allí en pes
de cèrt shabia juntat,
y ningú sabia res
de lo questaba pasant:
y dallí á un rato questabem
fent capteriments de cap,
si será esto, ó aquello;
ve Lalcalde, y nos maná
que tots guardarem silènci,
yal Escribá del Juçgat
fera publicar la órde
de la Junta Provincial,
que todo bien entendido
en açó va resumar:
„Que manaba nòstre Rey
y en lo seu nòm la Central,
se formaren companyies
de Milicianos honrats,
puix de este mòdo podiem
en lo Reyne y la Ciutat
defendres dels enemics
si ací intentaben tornar"
y un muntó de còses mes,
que no men puc recordar.
Nos pense, quel paperòt
tiraba dos ó tres pams...
Ah! y també dia un capítol,
que habiem de nomenar
oficials, sargentos, cabos,
y Lalcalde comandant.
Axí que sentí la órde,
ym quedí ben empapat,
em rebestí dun corage
ym posí tan arrufat,
que men aní dret á casa,
y axí que vaig arribar,
tirí la corbella en tèrra,
ym baig posar á dinar:
la dòna meu conégue,
de que estaba trastornat,
ym digué: ¿hòme qué tens?
contam lo que tha pasat.
Yo entonces li responguí,
al estilo militar:
calla, si no quieres ver
como te mando encerrar
en la Guardia Prevencion
quen lo pòble es va á posar.
Ella se quedá parada
sens atrevirse á parlar,
al ohirme la respòsta
que tan sec li vaig donar,
figurantse sense ducte
habia perdut lo cap.
M. Yl vestit còm ha de ser?
P. Segons he sentit parlar,
dihuen que de paño pardo,
y en lo còll ham de portar
un cuerno tot ple de flòrs
en tres galòges pasat,
uns li dihuen cuernicòpia,
altres, que son cinicials
de la Diosa Esteres;
pero això deixemo estar.
M. Todo me parece bien:
todo lo podré aguantar,
manco això de cuernicòpia,
perque á mí em sòna molt mal;
mes, saps lo que te bull dir?
que acabem de rahonar,
puix segons el sòl apunta,
el mig dia va á tocar,
y men torne capa casa,
puix pera Valencia es tart.

P. Yo no puc hasta que deixe
este bancalet regat.
¿Y quant tornarem á veures
pera rahonar despay?
M. Si pille alguna noticia,
en la Barraca de Blay
os espere á tu y á Cènto.
P. Alli anirem á fer cap.
M. Se fa tart: Pepet, á Dios.
P. Tio Miquèl, ell el guart.

F I.

VALENCIA, POR LA VIUDA DE PERIS. AÑO 1809.